

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociálních studií

**Alkoholismus a deprese ve společnosti
původních obyvatel USA na příkladu Navahů,
Inuitů a Hopiů**
Bakalářská práce

Pavla Kalinová

Vedoucí práce: *Mgr. Vendula Řezáčová*

Praha 2012

Autor práce: **Pavla Kalinová**

Vedoucí práce: **Mgr. Vendula Řezáčová**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

KALINOVÁ, Pavla. *Alkoholismus a deprese ve společnosti původních obyvatel USA na příkladu Navahů, Inuitů a Hopiů*. Praha, 2012. 47 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociálních studií. Vedoucí bakalářské práce magistra Vendula Řezáčová

Abstrakt

Práce se zabývá alkoholismem a depresí ve společnosti původních obyvatel USA na příkladu Navahů, Inuitů a Hopiů a to ze socioantropologické perspektivy. Pojednává o tom, jaký význam těmto nemocem přiřkládají, jaké příčiny podle nich mají, jak je léčí a co pro ně vlastně tyto kategorie znamenají. Ukazuje, že kategorie, které my bereme za samozřejmé a univerzální, takovými ve skutečnosti nejsou. Zatímco pojem alkoholismus všechna zkoumaná etnika znají (i když ho často více než jako nemoc považují za socio-ekonomický problém), pojem deprese je povětšinou jen způsobem označení zvenku, označení, které dříve neexistovalo (tedy pro něj neexistuje ani slovo v původním jazyce). Společným rysem léčení těchto tří kmenů je, že se léčí celý člověk a ne jen jakoby izolovaná nemoc. Za příčinu nemocí totiž původní obyvatelé Ameriky považují určitou nerovnováhu ať už sociální (v rámci rodiny, společenství), intrapersonální, nebo nerovnováhu s vyšší mocí (Bohem, duchy předků). Proto u nich téměř neexistuje specifická procedura či rituál pro léčení specifické nemoci (tedy alkoholismu či deprese), ale spíše pro léčení specifického pacienta.

Abstract

The following text concentrates on alcoholism and depression in Native American societies with reference to Navaho, Inuit and Hopi. It deals with the meanings which the Natives attach to these illnesses, with the causes of these illnesses according to natives and with the traditional process of healing these illnesses.

It shows the categories which we consider to be universal are not really so in reality. While alcoholism is thoroughly examined in all ethnics groups (even though it is rather perceived as a socio-economical problem than like an illness), the term “depression” is used as a way of marking which only recently became a problem (there is no word in their original languages).

These three tribes coincided with each other over the same thought, that not just the isolated illness should be cured, but the whole man should be cured as well. The reason for it is that Native Americans consider imbalance to be a cause of illness. The imbalance can be social (in a family, society), intrapersonal or maladjustment with higher power (God, spirits of ancestors). That is why they do not have many specific procedures for certain illnesses (alcoholism and depression) but rather specific procedures for certain patients.

Klíčová slova

Indiáni, Inuité, deprese, alkoholismus, USA,

Keywords

Indians, Inuit, depression, alcoholism, USA

Rozsah práce: 74 851 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 8. 2012

Pavla Kalinová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala magistře Řezáčové za její konzultace počátečních verzí bakalářské práce a za cenou výpomoc s výběrem literatury a profesorovi Kandertovi za hodnotné komentáře v závěrečné fázi.

Institut sociologických studií

Projekt bakalářské práce

Pavla Kalinová

Fakulta sociální věd UK

Sociologie a sociální antropologie

Předpokládaný název:

Alkoholismus a deprese ve společnosti původních obyvatel USA na příkladu Navahů, Inuitů a Hopiů

(Alcoholism and depression in Native American society with reference to Navajo, Inuit and Hopi)

Námět práce:

Předmětem bakalářské práce je přiblížit problematiku alkoholismu a deprese v původní společnosti USA na příkladu Navahů, Inuitů a Hopiů

Zjistit, jestli těmto nemocem připisují nějaké příčiny a pokud ano, tak jaké; prozkoumat, co pro ně vlastně tyto nemoci znamenají; a probádat zda existují tradiční způsoby jejich léčby a pokud ano, jak u jednotlivých kmenů vypadají.

Výzkumné metody:

Práce bude vycházet ze sekundárních zdrojů. Jako metody bude využívat zejména popisu a komparace (kmeny mezi sebou, přístup různých léčebných směrů v rámci kmene).

Předpokládaná struktura práce:

1. Úvod – charakteristika problematiky
2. Alkoholismus
3. Deprese
4. Závěr – shrnutí poznatků

Orientační seznam literatury:

Csordas, T. J. *Body/Meaning/Healing*. Palgrave Macmillan, 2002. ISBN: 0-87589-412-7

Frank, J. D., & Frank, J. B. *Persuasion and Healing: A Comparative Study of Psychotherapy*. JHU Press, 1993. 320 s. ISBN: 0801846366

Hodge, F. W. *Handbook of American Indians north of Mexico*. New York, N.Y : Rowman and Littlefield, 1965. 1221s.

Hrdlička, A. *Physiological and medical observations among the Indians of southwestern United States and northern Mexico*. Government Printing Office, 1908. 460s.

John F. Garrity, *Jesus, Peyote, and the Holy People: Alcohol Abuse and the Ethos of Power in Navajo Healing*. *Medical Anthropology Quarterly*, New Series, Vol. 14, No. 4, Theme Issue: Ritual Healing in Navajo Society (Dec., 2000), pp. 521-542

Joseph, A. M. *The Indian heritage of America*. Boston: Houghton Mifflin, 1991. ISBN: 978-0395573204

Kleinman, A., & Good, B. J. *Culture and Depression: Studies in the Anthropology and Cross-Cultural Psychiatry of Affect and Disorder*. University of California Press, 1985. 535s. ISBN: 978-0520058835

Obsah

1. Úvod:	2
2. Konceptualizace pojmů:	3
2.1. Alkohol	3
2.2. Alkoholismus	3
2.3. Deprese	4
3. Stručná historie původních obyvatel USA	4
4. Náboženské léčení	6
5. Alkoholismus	6
5.1. Širší perspektiva	6
5.2. Navahové	8
5.3. Inuité	15
6. Deprese	21
6.1. Co to je deprese?	21
6.2. Navahové	23
6.3. Sebevraždy u Inuitů	26
6.4. Kmen Hopi	27
7. Závěr	29
7.1. Summary	31
8. Použitá literatura	32
9. Seznam příloh	36

1. Úvod:

Cílem této práce je na příkladu Navahů, Inuitů a Hopiů přiblížit problematiku alkoholismu a deprese v původní společnosti USA. Prozkoumat, co pro ně vlastně tyto nemoci znamenají; zjistit, jestli těmto nemocem připisují nějaké příčiny a pokud ano, tak jaké; a probádat zda existují tradiční způsoby jejich léčby a pokud ano, jak u jednotlivých kmenů vypadají. Přičemž práce bude vycházet ze sekundárních zdrojů a jako metody bude využívat zejména popisu a komparace (přístup různých léčebných směrů v rámci kmene, kmene mezi sebou).

Začínám konceptualizací nejdůležitějších pojmů. Poté se ve zkratce zabývám historií původních obyvatel Ameriky, neboť dnešní problémy s alkoholismem a depresí jsou jejich minulostí podmíněny. Protože jejich léčení je vždy náboženské, popisuji v další kapitole, co to obecněji vzato znamená. Následují dvě centrální kapitoly, první o alkoholismu a druhá o depresi. V nich se vždy zpočátku zabývám danou problematikou obecněji, poté přecházím k jednotlivým kmenům, uvedení do jejich kultury, historie a léčitelského systému. S tím, že u Navahů a Inuitů se těmito informacemi zabývám jen v kapitole o alkoholismu. Nakonec se zabývám tradičním způsobem chápání té dané nemoci a jejím léčením. V závěru pak shrnuji výstupy této práce.

Alkoholismus a deprese představují v dnešní společnosti indiánů a Inuitů Severní Ameriky velké problémy. Podle studie Amerického národního institutu pro zneužívání alkoholu a alkoholismus, je příčina úmrtí u 75 procent amerických indiánů spojena s alkoholem (Křížová, 2007, [online]) a úmrtí zapříčiněná alkoholem jsou u původních obyvatel Ameriky 6x vyšší než u celkové populace.¹ Stejně tak výskyt deprese u indiánů je výrazně vyšší, než je tomu u většinové populace, nicméně se špatně eviduje. Sebevraždy, což je nejlépe dokumentovatelná událost spojená s depresí, jsou oproti celkové populaci 1,8x častější².

¹ Příloha č. 1

² Také Příloha č. 1

Je důležité si uvědomit, že oba tyto pojmy jsou vytvořené euroamerickou kulturou, takže jim indiáni buď vůbec nemusí rozumět (dokonce pro ně nemusí ani existovat), anebo je mohou chápat odlišně.

Mnoho dnešních studií se pokouší problematiku alkoholismu a deprese u indiánů popsat a zhodnotit duální optikou, která je pro euroamerickou kulturu samozřejmá. Ta vychází z Karteziánského dualismu, který rozdělil stvořený svět na dvě substance a to rozprostraněnou tělesnou substanci a substanci myslící (neboli mysl). K čemu tím dochází, vystihuje N. Scheper-Huges a M. Lock, když popisují, že důsledkem karteziánského dědictví, materialismu a individualismu biomedicínské klinické praxe je *"Ztráta smyslu tělesné integrity, celistvosti, návaznosti a souvislosti s přírodním a sociálním světem"*³ (Scheper-Hughes & Lock, 1987:22). Tato práce však vychází z předpokladu, že indiáni mají jiný způsob nahlížení na jejich nemoci (specificky deprese a alkoholismus) a dokonce i odlišný způsob jejich prožívání a léčení a tyto způsoby se bude snažit prozkoumat.

2. Konceptualizace pojmů:

2.1. Alkohol

Alkohol je poměrně novou⁴, kulturně specifickou analytickou kategorií, která zahrnuje velké množství nápojů, jež obsahují ethylalkohol (C₂H₅OH). Díky ethylalkoholu mají tyto nápoje psychoaktivní účinky.

2.2. Alkoholismus⁵

Je „stav, při němž je postižený závislý⁶ na alkoholu. Závislost výrazně narušuje duševní a tělesné zdraví alkoholika a poškozuje jeho rodinné a společenské vazby. Odnětí alkoholu vede k abstinenčnímu syndromu“ (Vokurka & Hugo, 2011:13).

³ I. překlad.

⁴ Alkohol jakožto kolektivní kategorie, vzniknul až začátkem 19 století.

⁵ Obsáhlejší konceptualizací alkoholismu a deprese se budu zabývat při uvádění jednotlivých kapitol.

2.3. Deprese

Je „duševní stav charakterizovaný nadměrným smutkem. Obecně se deprese vyznačuje smutnou náladou, ztrátou zájmů, poruchami spánku, poklesem energie, sníženou sebedůvěrou, výčitkami vůči vlastní osobě, poruchami chuti k jídlu. Těžké deprese mohou být provázeny bludy, vedoucími někdy až k sebevraždě“ (Vokurka & Hugo, 2011:82).

3. Stručná historie původních obyvatel USA

Evidence ukazují, že původní obyvatelé Severní Ameriky ji obývali více než 75 000 let (Josephy: 1991). V roce příchodu Kryštofa Kolumba (1492), tam žilo pravděpodobně 8 až 12 milionů obyvatel (Smedley, Stith, & Nelson, 2003).

Původní obyvatelé však před příchodem lidí ze Starého světa znali daleko méně nemocí, takže jejich imunita s přinesenými nemocemi neuměla bojovat. S příchodem Evropanů začaly pro indiány ničící epidemie různých nemocí, mezi nejčastější patřily pravé neštovice, tyfus, spalničky a co do ničivosti v těsném závěsu za nimi byla tuberkulóza (kterou ovšem v daleko menší míře pravděpodobně trpěli už předtím). Další novou a ničivou nemocí byl alkoholismus, neboť kolonizátoři zneužili alkoholu jako nástroje k ovládnutí Indiánů. Přičemž španělští a portugalské kolonizátoři používali nejčastěji víno, což mělo výrazně méně ničující dopad než používání destilátů v území pod anglosaským vlivem (a tato práce se zabývá kmeny, jež byly vystaveny anglosaskému vlivu). Kromě nemocí Indiáni vymírali kvůli novým válkám (zatímco dříve jen občasné bojovaly kmeny mezi sebou, s příchodem lidí ze Starého světa bojovali indiáni proti nim a indiáni v koaliciích s různými Evropskými velmocemi proti indiánům s jinými Evropskými velmocemi). Zatímco zpočátku byli boje relativně vyrovnané, později nabývali Evropané čím dál tím větší technické i početní převahy až pak mizela hranice mezi válkou a genocidou (neboť byli jednoduše vyvražďováni celé

⁶ Syndrom závislosti je Skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si dříve cenil více. Centrální popisnou charakteristikou syndromu závislosti je touha (často silná, někdy přemáhající) brát psychoaktivní látky, alkohol, nebo tabák. (*Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. Revize. Duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka.*, 2006:75)

vesnice). Další ranou bylo přesídlování indiánů do méně úrodných oblastí. Kromě toho, že při něm hodně indiánů zemřelo, byly kmeny často rozdělovány do různých rezervací, nebo naopak nuceny žít pohromadě s jinými. Destrukce způsobu života probíhala i skrze ničení zdrojů potravy – stáda spásala rostliny, obchodníci s kožešinami vybíjeli zvěř. Nejvýraznějším a pravděpodobně i pro indiány nejničivějším příkladem ničení původních zdrojů potravy byla destrukce bizonů⁷. Proběhly i různé pokusy vlády z indiánů plánil udělat rančery a z jižních kmenů farmáře stejně jako cílené snahy vlády a církve podkopat indiánské náboženství, vládní a rodinný systém (Thornton, 1987).

To vše dohromady mělo za následek, že na území dnešního USA v roce 1800 (1. důvěryhodná data o počtu indiánů) žilo jen kolem 600 000 indiánů a koncem 19. století již jen 250 000. (Thornton, 1987) 95 % původních obyvatel Ameriky tedy podlehl Evropskému dobývání, politice a nemocem. (Grandbois, 2005:1002) Při posledním sčítání lidu, tedy v roce 2010 se 5 121 000 obyvatel Ameriky identifikovalo jako americký indián (The American Indian, 2012, [online]).

Na Aljašce byla situace poněkud odlišná. Byla objevena carským Ruskem a to až roku 1732. Tehdy tam podle odhadů žilo 72 600 původních obyvatel. (Mooney 1928: 30-33) Roku 1745 se tam Rusové trvale usadili. Vzhledem k tomu, že se kmeny Inuitů nacházeli dále na sever, byly Rusi a později i dalšími národy výrazně ovlivňovány až od roku 1848⁸, kdy velrybáři začali často lovit na Arktickém pobřeží (Mooney 1928). Kromě toho, že lovem připravili Inuity o zdroj potravy, donesli jim whisky a nemoci. To mělo za následek, že původních obyvatel Aljašky zbylo v roce 1890 jen 18 354 (informace z cenzu USA) původních obyvatel Aljašky. Od roku 1900 počet obyvatel, kteří se identifikují jako původní (samostatně nebo v kombinaci s jinou rasou) vzrostl na 79 000 (Thornton, 1987).

Celkově se dá říci, že dění v posledních pěti stoletích přineslo Indiánům a Inuitům vymření většiny populace, ztrátu tradic a území. Nelze se tedy divit, že i dnešní generace trpí pocitů vykořenění a ztrátou kontinuity. Navíc dnešní potomci původních obyvatel se z velké části asimilovali do městského života, žijí roztroušeně a jen malá část z nich obývá rezervace či vesnice určené primárně pro ně, což udržování tradic ještě ztěžuje.⁹

⁷ Příloha č. 2

⁸ Nicméně už roku 1775 vypukla v jižní části Aljašky první epidemie neštovic.

⁹ Příloha č. 3

4. Náboženské léčení

Protože léčení, jak jej praktikují indiáni, je vždy spojeno s náboženstvím, uvedu na tomto místě několik specifik náboženského léčení.

V náboženském léčení je tělo chápáno nejen jako biologické, ale povětšinou také jako náboženské, lingvistické, historické, kognitivní, emotivní a umělecké. Tělo je tedy i produktem kultury. U těla, jehož chápání přesahuje jeho biologické vlastnosti, jsou nutně i příčiny nemocí přičítány i jiným než biologickým důvodům. Důvody nemocí tedy mohou být i duševní (a to nejen u „duševních chorob,“ což je ostatně také jen importovaná euroamerická kategorie) a společenské. Zatímco pro biomedicínu je většinou objektem léčení eliminace něčeho (nemoci, problému, symptomu, neuspořádanosti) pro léčení náboženské je jím osobní transformace. (Csordas, 2002: 3-4) Náboženské léčení mění pacientův předpokládaný svět (Frank & Frank, 1993:99) a způsob jakým pacient pohlíží na svět a jeho efektivita je vytvářena touto změnou významu. Léčení se též dá brát jako životní proces spirituálního růstu. V tomto smyslu slova pak každý potřebuje léčení (a léčení je součástí životní cesty každého člověka). (Csordas, 2002: 190-193).

Psychologická literatura často předpokládá, že k léčení dochází pomocí psychologických mechanismů, jako je katarze, sugesce, placebo efekt, trans nebo hypnóza. Nicméně pokud se jedná o náboženské léčení, je třeba brát v potaz nejen klinickou realitu, ale i sakrální realitu s ohledem na náboženské motivy, uvědomovat si, že posvátné je plnou součástí léčení, nejen nějakým doplňkovým předpokladem. Navíc samotné léčící rituály jsou důležité, nicméně jimi léčení nekončí. Záleží na tom, jak se terapeutický proces integruje do pacientovy životní trajektorie (Csordas, 2002).

5. Alkoholismus

5.1. Širší perspektiva

Zde napřed ve zkratce uvedu historii alkoholických nápojů, s větším zaměřením na destiláty, neboť ty indiány ovlivnily nejvíce. Poté poukáži na to, kdy vznikl alkohol jakožto kolektivní kategorie a jak je na tuto kategorii pohlíženo ze společensky vědního úhlu pohledu. Nakonec se vrátím k roli alkoholu u původních obyvatel Severní Ameriky.

Alkohol je součástí materiální kultury mnoha společností a to většinou už dosti dlouho. Podle archeologických nálezů se v neolitické Číně výroba alkoholu praktikovala už v sedmém tisíciletí před naším letopočtem, v tisíciletí šestém pak na Středním Východě. V Evropě existuje evidence v podobě nádob na alkohol již z mladší doby kamenné (asi se jednalo o alkohol ze zkvašeného medu, víno a pivo bylo objeveno až o pár tisíc let později). Destilace alkoholu byla pravděpodobně prvně prováděna ve dvanáctém století lékařskými školami na území dnešní Itálie. Do šestnáctého až sedmnáctého století byl destilovaný alkohol používán převážně pro lékařské účely. V šestnáctém století začali alkohol destilovat obchodníci a během století sedmnáctého byl již destilovaný alkohol hojným obchodním artiklem. O tom, že alkohol rozhodně nebyl jen Evropskou záležitostí, svědčí i to, že v době Evropské koloniální expanze byly bez původních verzí alkoholických nápojů pravděpodobně jen části Pacifiku, Sibiř a Severní Amerika (Dietler, 2006: 233-234).

Na tomto místě je třeba podotknout, že alkohol jakožto kolektivní kategorie, vzniknul až začátkem 19. století¹⁰. Pití alkoholu se považovalo za problém a alkoholismus za nemoc. Od 1960 se antropologové začali zabývat „normálním pitím“ a alkoholem jako integrovanou součástí společnosti, jež má kulturní význam. Zvýrazňovali kulturní porozumění praktikám pití alkoholu. Konzumace alkoholu je spojená s kulturními přesvědčeními, pravidly a s emocemi. Liší se způsoby, jakými lidé na různých místech a z různých tříd pijí, jaké post alkoholické příznaky prožívají, co pijí. Stejně tak genderově jsou mužům a ženám připisovány různé vztahy k pití (ženy vydrží méně, neměly by pít vůbec, ženský alkohol). Alkohol se dá zkoumat i jako součást politiky, jako nástroj utvrzování moci a vytváření autorit (Dietler, 2006: 235-237).

Jak již bylo zmíněno výše, u původních obyvatel Ameriky bylo alkoholu zneužito k jejich podmanění. Takže ačkoliv je pití alkoholu ve většině zemí a ve spoustě kultur věcí normální a společností tolerovanou, pro indiány tomu tak není. V původní kultuře indiánů

¹⁰ Alkoholické nápoje jako takové existovali už dříve, jen se všechny dohromady neoznačovali jedním pojmem.

Severní Ameriky se alkohol nevyskytoval, tedy mají geneticky danou výrazně horší schopnost odbourávání alkoholu, což znamená, že se jejich tělo s alkoholem dokáže hůře vypořádat a jsou tedy v případě, že pijí, k závislosti na alkoholu více náchylní než Evropané (a původně z Evropy pocházející většina dnešních Američanů).

5.2. *Navahové*

Navahové, ke kterým se v roce 2010 hlásilo 332 129 lidí indián (The American Indian, 2012, [online]), jsou druhým největším kmenem na území USA (nejpočetnějším kmenem jsou Čerokézové, k těm se hlásí 819 000 členů) a jejich rezervace Navajo Nation má zdaleka největší indiánskou populaci v rámci rezervace vůbec indián (The American Indian, 2012, [online]). Ta během posledního století výrazně vzrostla – v roce 1906 jich bylo 28600 (Hrdlička, 1908).

Navahové patří – podobně jako Apačové – do athabaské jazykové rodiny, to znamená, že přišli z okolí jezera Athabaska v západní Kanadě (někdy mezi rokem 1000 n. l a 1500 n. l). Postupným propojováním jednotlivých klanů vznikl kmen Navahů, celkově však velmi málo soudržný. Podle bohaté mytologie se tzv. Lid zemského povrchu nazval Diné (nebo Dineh, tj. Lidé) a svoji zemi nazval Dinehtah (Domov lidí). Tradičně měli dva náčelníky – pro válku a pro mír. (Podobně i jednotliví Indiáni měli jméno „civilní“ a „válečné“.) Náčelník pro mír je doživotní. Podle tradičního společenského uspořádání měla každá skupina úplnou svobodu politického jednání. Díky této nezávislosti a samostatnosti skupin se epidemie smrtících nemocí izolovali, tudíž se nemohli tolik šířit. To společně s faktem že žili na nepřítli úrodné půdě a na jejich území do dvacátého století nebyly objeveny žádné hodnotné nerostné suroviny, přispělo k tomu, že si vůči většině jiných kmenů dokázali lépe udržet svoji kulturu a jejich počet byl méně zredukován (Jansová, 2012, [online]). Jejich společnost byla matrilineární a polygamie byla výjimečná (Rieupeyrou 2000).

5.2.1. Léčení obecně

Na území Navažské rezervace jsou praktikovány tři formy náboženského léčení. Jedna je založená na tradičním náboženství (jediná původní, nadále to budu označovat jako tradiční léčení), druhou představuje Native American Church, což je pan-Indiánské hnutí. Název lze přeložit jako Církev domorodých Američanů, já však budu pro jeho zkratku používat NAC. Formou třetí je křesťanské léčení, nicméně to leží mimo zájem této práce.

Jak tradiční náboženství, tak i NAC považují za součást nemoci – tak jak jí diagnostikují i léčí - široké rozpětí somatických, psychologických, sociokulturních a existenčně – náboženských proměnných. Symptomy tedy pojmají dosti odlišně než západní medicína. Ve způsobu prožívání Navahů jsou negativní zážitky, neúspěchy nebo překážky stejně symptomatické jako bolest, depresivní afekty nebo neschopnost přestat pít (Storck, Csordas, & Strauss, 2000).

Léčitelé obou dvou systémů léčí spíše pacienta než poruchu a nechávají se vést pro každého pacienta specifickou formou odcizení od bezpečí a důvěry.(Storck et al., 2000) Oba dva systémy léčení také považují za klíčové, aby pacienti porozuměli, co se s nimi děje a jaké to má příčiny.

V rámci těchto dvou systémů se vždy napřed v první části budu zabývat léčením obecně a v části druhé specifiky pro léčení alkoholismu.

5.2.2. Význam přičítaný alkoholu

V tuto chvíli se ještě odpoutám od rozdělení podle způsobu léčení a uvedu, jaké místo v kultuře Navahů dnes alkohol zaujímá. Tím se ve své studii, při které provedl kvalitativní výzkum s Navahy žijícími v západní části rezervace, zabýval G. Quintero.

Zjistil, že někteří Navahové využívají příběhů o alkoholu a alkoholismu ke komentování kulturního a morálního úpadku. Více než o alkoholismu jako nemoci, mluví o jeho roli při reprezentaci nedodržování morálních hodnot, problémů s individuální a kolektivní identifikací a s ekonomickou zaostalostí. Alkohol popisují téměř vždy jako morální záležitost. Což je ilustrováno tím, že se ve vyprávěních objevuje rozlišení mezi "dobrou cestou" nebo "Navažskou cestou" a "špatným životem" nebo "cestou alkoholu." Spojují při nich témata indiánské identity, vlastnictví země, ztráty kultury, útisku, deprese a zlosti. Pít se stává symbolem shrnujícím degeneraci Navažské kultury. Představuje rozpor mezi idealizovanou kulturní minulostí - ve které vytváří obraz ideálního indiána, kterému mohou

být dnešní Navahové bližší či vzdálenější - a tvrdou a nepříjemnou současností. Dalším důvodem, proč je pití Navahy považováno za špatné, je i to, že vede ke ztrátě jasného myšlení a myšlení je podle nich základním východiskem pro konání, takže nedostatek kontroly přemýšlení vede k nedostatku kontroly ve všech aspektech života.

Za velký problém respondenti považovali také to, že alkohol začali pít i mladí lidé. Na to výstižně poukazuje šedesáti-pětiletý navažský muž:

"Dnes je to jiné než dřív. Alkohol používají i mladí lidé. Jakožto individua nikoho neposlechnou. Dříve, když jsem pil já, pili hlavně postarší muži. To se změnilo. Dnes slyším o rodinných problémech, kde mladí požívají alkohol... Někteří poslechnou své rodiče a nechají toho, ale ostatní pracují, jen aby si vydělali na alkohol... Vidím, že se toho děje příliš a mám strach o mladou generaci. Vypadá to, že si neuvědomují, co si způsobují. K tomu co bylo předáváno z generace na generaci - mít práci, rodinu, domov - nemají žádný respekt."¹¹

Na tomto vyprávění o alkoholismu je vidět, že popis problémů s alkoholem může obsahovat komentování a hodnocení nejen nemoci jako takové, ale rovněž historické události, sociální transformace, sebe-pojetí a kulturní změny v původních Amerických komunitách. Ve zmínce o učení předávaném z generace na generaci je implicitně obsaženo propojení alkoholu a ztráty tradičních Navažských hodnot. Tím že pijí mladí, se alkohol dostal do tradičního kontextu, kam nenáleží - a to do domovů (Quintero, 2002).

5.2.3. Tradiční léčitelství

5.2.3.1. *Léčení obecně*

Je spojeno s tradiční životní filosofií walk in beauty¹². Což podle třicetileté Sylvie, dcery tradičního léčitele, znamená: *Znát celou svojí identitu, kráčet v harmonii s přírodou, s tím co tě obklopuje, se svojí rodinou, být si vědom všeho okolo. A také znát tradiční kulturu*

¹¹ V originálním textu přeloženo z jazyka Navahů do angličtiny asistentem výzkumníka. Poté mnou z angličtiny do češtiny.

¹² Lze přeložit jako chození v krásě.

a víru (Csordas 2002:154-155). Součástí tradiční životní filosofie je i tzv. Filosofie překážek¹³, která předpokládá, že se nic neděje bez důvodu. Překážkami jsou nejen důvody nemocí, ale cokoli co se v životě přihodí (například když někdo usne na stole).

Pro jejich léčebné rituály jsou často používány zpěv a pyl kukuřice.

Pyl kukuřice představuje mocný symbol života, růstu a Well being¹⁴. Navahové ho často nosí v malých pytlíčcích a používají ho při množství obřadů. Tradiční náboženství a léčení bývá označováno jako: „Cesta kukuřičného pylu.“ Léčení obsahuje praktiky medicinmana s jeho zpěvy a kresbami v písku a diagnostiku, k níž využívá hand trembling¹⁵ nebo čtení z krystalu.

Zpěv může trvat od zestručněných verzí, jež jsou na několik hodin po jiné, jež trvají devět dní a nocí. Každý zpěv se skládá ze série písní, která většinou dovoluje určitou variabilitu, aby posloužila právě daným pacientům. Také zahrnuje množství obřadních předmětů a manipulaci s nimi (kupříkladu svatební koše, modlíci tyčky, vodu) (Csordas 2002:170).

Pacienti tradičního navažského léčení očekávají, že léčitel provede jak diagnózu, tak samotné léčení. Očekávají, že léčitel provede léčení, které povede od ne-pohody k pohodě a od ne-pořádku k pořádku. Léčení, jež je oprostí od jejich specifických nesnází (Storck, Csordas, & Strauss, 2000:592).

Tradiční navažský léčitel diagnostikuje somatický a psychologický projev poruchy, obraz odcizení a pacientovu pozici. To zahrne do sítě společensko-existenciálních vztahů a pomůže pacientovi ke znovunalezení své hodnoty, smyslu života a naděje.

5.2.3.2. Léčení alkoholismu

Alkohol je jako nějaký duch, duch, který je nebezpečný a je zařaditelný na stejnou škálu jako válka a zároveň nemoc. Lidé říkají, že kvůli tomu někdo umřel. Jsme s tím ve válce, akorát zatím nevíme, kde a jak se to při ničení lidí pohybuje (Garrity, 2000:522).¹⁶

¹³ Překlad anglického slovního spojení: Philosophy of obstacles.

¹⁴ Neexistuje ustálený překlad tohoto slovního spojení. Lze přeložit jako „subjektivní pohoda“ či „stav, kdy se člověk cítí dobře.“

¹⁵ Třesení rukou.

¹⁶ Takto popsal alkoholismus u Navahů tradiční diagnostik (volný překlad).

Většina tradičních zpěváků¹⁷ konstatuje, že neexistuje žádný tradiční způsob léčby alkoholismu. Vypovídají, že tradiční ceremoniály vznikly před dlouhou dobou (milióny let), zatímco alkohol byl do jejich kultury přinesen nedávno a proto pro něj neexistuje žádná ceremonie. Dále jsou přesvědčení, že alkoholismus (a to hlavně u mladé generace) je též důsledkem ztracení tradičního způsobu života, toho že se mladí nemodlí, že už vůbec ani neznají navažský jazyk. Někteří příčinu alkoholismu přičítají čarodějnictví. Pak to vysvětlují způsoby jako: Hlavní příčinou těchto problémů je, že u Navahů se vyskytuje hodně žárlivosti, nebo že pacienta chtěl někdo zranit a on nedělal nic, co by tomu mohlo zabránit. Navažští pacienti mající problém s alkoholem, o něm často mluví jako o moci, jež je kontroluje.

Nicméně existují alespoň dvě ceremonie, jež s alkoholismem mohou pomoci. A to „Tabaco Smoking Way,“¹⁸ která se používá k pomoci vyčištění a posílení mysli a „Turning of the Basket,“¹⁹ jež slouží k opravování mysli a myšlenek a ke znovunastolení a udržování harmonie v životě. Pokud se však pacienti pití alkoholu nedokážou vzdát, tak tyto ceremoniály nebudou efektivní (Garrity, 2000). V práci s mladými ovšem je i u těchto rituálů často jeden velký problém – Pokud už nerozumí jazyku a neznají tradiční kulturu, tak rituály nemohou plně pochopit, což snižuje jejich účinnost.

V knize *Body / Meaning / Healing* popisuje Csordas ještě jiný rituál, který mu vysvětlil jeden tradiční diagnostik. V něm při léčení alkoholismu využívá medicinman ráno posbírané kameny – černý jet, perleť, tyrkys a rubín. Kromě toho, že symbolizují svítání a čtyři světové strany (mají i barvy, které světovým stranám kosmologicky náleží), slouží jako terapeutická pomůcka a to tak, že do prvního kamene zabuduje pacient svůj záměr přestat nutkání k pití alkoholu, do druhého záměr osobního vylepšení, do třetího záměr znovu se stát celistvým, uceleně přemýšlet o svém domovu, jídle, vodě a do čtvrtého najít si dobrou práci a být schopný si pořídit auto (Csordas 2002:167).

5.2.4. Native American Church

5.2.4.1. *Léčení obecně*

¹⁷ V angličtině chanters

¹⁸ Neexistuje ustálený překlad. Lze přeložit jako Cesta kouření tabáku.

¹⁹ Neexistuje ustálený překlad. Lze přeložit jako Převrácení koše.

NAC má jako hlavní symbol otevřené ohniště, okolo něhož se účastníci modlí. Oheň představuje zdroj tepla, energie a inspirace, někdy je vnímán jako pečující a podporující prarodič. Hlavním obřadem NAC je peyotlový obřad: Ten trvá zpravidla jednu noc od soumraku do rozednění. Je složen z písní a bubnování, do něhož se zapojí i účastníci. Peyotl (viz níže) si zúčastnění pravidelně posílají, součástí obřadu je vyzívání a zpovídání se. Při rozbřesku vede žena roadmana²⁰ vodní ceremonii a nakonec společně jedí. (Csordas, 2002: 170) Pokud má peyotlový obřad sloužit k léčení jednoho nemocného, ptá se ho medicínman, co dělal ve svém životě a příbuzní (jež jsou též součástí ceremoniálu) doplňují detaily. Pacient se modlí, zpovídá a mluví o svých problémech. Často je tím pohnut a brečí. O peyotlu se říká, že je prostředníkem mezi pacientem a Stvořitelem. Podle Aberleho nabízí přístup k nadpřirozené síle, jež pomáhá překonat těžkosti, jako jsou nemoc, mentální poruchy a chudoba (1966:193-194). Dalším hojně praktikovaným obřadem je potní chýše²¹ (ta je vedena podle ceremoniálního stylu indiánů plání, ne jako Navažská).

Vzhledem k tomu, že peyotl je pro NAC ústředním prostředkem k léčení, uvedu zde ve zkratce, co to vlastně je. Peyotl je kaktus rostoucí v pouštích Severního Mexika. V oblasti Rio Grande byl užíván už od osmnáctého století před naším letopočtem, s jeho pomocí se léčilo a věštilo. Jde o první psychedelický halucinogen, se kterým se moderní lidé ze západu setkali. Noví katoličtí vládci však tento prastarý zvyk neuznávali a dokonce užívání psychoaktivních rostlin a hub prohlásili za kacířství a čarodějnictví a snažili se používání této „dábelské rostliny“ (jak ji označili) nevybíravým způsobem vymýtit. Proto jeho vyznavači přešli do ilegality. Nicméně koncem 18. století jejich znalosti začaly přebírat severnější kmeny a užívání peyotlu se šířilo i na území budoucích Spojených států. V peyotismu vidělo mnoho kmenů naději a oporu proti invazi Evropanů. Časem z peyotismu spojením s prvky křesťanství vznikla NAC. Dnes NAC zahrnuje okolo 50 kmenů a 250 000 věřících, kteří peyotl považují za svátost (Pokorný, 2012, [online]).

NAC přetvořili do současné podoby indiáni z plání začátkem dvacátého století. Do území Navahů se dostala ve 30 letech. Stoupenci však čelili legálnímu tlaku a v roce 1940 bylo dokonce používání peyotlu prohlášeno za ilegální. Až v roce 1966 začal být peyotl tolerován (tolerováno je jen jeho rituální užívání potomky původních obyvatel).

²⁰ Roadman je označení NAC léčitele.

²¹ Saunovací obřad.

U peyotlového obřadu je zpověď jen prostředkem ne výsledkem. Tím je spíše to, že dochází k předefinování problému, což zahrnuje více či méně propracované interpretace kauzality. Peyotlový obřad představuje součást léčení jak u alkoholismu, tak u deprese (Garrity, 2000).

5.2.4.2. *Léčení alkoholismu*

NAC léčitelé sdílejí některá přesvědčení s tradičními zpěváky. Jmenovitě, že výrobu alkoholu dávají za vinu bělochům, že rozhodnutí ke změně je úkolem jednotlivců a že alkoholismus může být způsoben čarodějnictvím. Na druhou stranu se od tradičních léčitelů liší tím, že jejich „angažovanost alkoholem je plná naděje, transformace, nových způsobů života a pocitu moci nad alkoholem“. (Garrity, 2000:529). Výrazně odlišný je i způsob, jakým se v těchto dvou tradicích může Navaho stát léčitelem. U tradiční se umění léčit většinou předává v mužské linii, zatímco v NAC se léčitelé často stávají jeho dlouhodobí praktikanti. Vlastní překonání alkoholismu za pomoci NAC nezřídka berou jako iniciaci a signál, že se mají sami stát roadmany a pomáhat druhým. Důsledkem toho je, že roadmanů je dostatek, zatímco klasických léčitelů ubývá, což je pravděpodobně jedním z důvodů, proč příznivců NAC přibývá, zatímco příznivců tradičního léčení ubývá.

Cesta peyotlu podle NAC přináší soběstačnost, oddanost ke své rodině a abstinenci od alkoholu a drog. Při NAC setkání se roadman skrze modlitby své, jeho ženy a ostatních účastníků zaměřuje přímo na pacientův problém s alkoholem, navíc s pacientem jeho problémy i diskutuje.

Všichni zúčastnění za přispění peyotlu (který navíc podle roadmana dává odpovědi na položené otázky) a posvátnosti rituálu vytvářejí podpůrné prostředí, charakteristické atmosférou přijímání, upřímnosti a umožňující pacientovi získat nové vhledy. Na rozdíl od jasně daných rituálních zpěvů v tradičním léčitelství, pronáší rodina i přátelé pacienta v NAC peyotlovým rituálem modlitby spontánně, což umožňuje, aby byly přímější a tím i efektivnější.

Svůj posun díky peyotlovému rituálu a roli, jež v tom hrála spontánní modlitba jeho syna, popisuje postarší Billy, který byl čtyřicet let závislý na alkoholu a ve whisky dokonce propil své stádo:

*Svůj život jsem žil lehkomyšlně a asi jsem dělal věci, za něž bych se měl stydět. Moje víra v boha byla povrchní. Moje slova postrádala váhu. Říkal jsem, že udělám to i ono a občas se i chvástal. Teď jsem si to uvědomil. Bylo to jako ohýbání pravdy. Nyní to chci objasnit. Byl jsem na hraně života, jenž kolem mě proplouval. Teď toho lituji. Měl jsem svůj život prožít lépe. Klíčovým momentem během posvátného rituálu pro mě bylo, když se za mě modlil můj syn. Žádal boha, aby mu dal otce, na kterého by mohl být hrdý, otce, kterého si vždycky přál. A já chápal, co tím myslel. Mám ho moc rád a jsem na něj hrdý. Když jsem ho já o něco požádal, on to vždy vyplnil. Vážím si jeho slov. A když on žádal o něco mě, já mu to také vždy vyplnil. Vrátil se, aby mě pomohl se z toho dostat.*²² (Garrity, 2000: 530-531)

K pochopení a skrze něj i k vyléčení však může dojít i bez peyotlového rituálu, což dokládá následující případ:

Alkoholik přišel za roadmanem, aby přestal pít a dostalo se mu odpovědi: „Nikdy nepřestaneš pít, toto říkat je špatné. Když tvá ústa budou prahnout po alkoholu, pij, kolik budeš chtít – čisté vody, kávy, džusu, et cetera. Když “přestaneš pít“ tak umřeš.“ Na to sklopil oči, usmál se a dal mu za pravdu. Bylo s ním mluveno a on pochopil (dnes je dobrým medicinmanem) (Csordas, 2002: 169).

5.3. Inuité

Inuité žijí v Arktických oblastech Kanady, USA (na Aljašce), v Grónsku a na Sibiři. Já se v rámci této práce budu zabývat jen těmi, co žijí na Aljašce a to ještě úžeji jen Yupiky a Inupiaty. I na Aljašce je obyvatelstvo různorodé, což dobře ilustruje to, že i v rámci vesnic, které jsou v rámci statistik klasifikovány jako území domorodých

Zjednodušená mapa rozmístění Inuitů
(Stanovský, 2007, [online]).

²² Volný překlad

obyvatel Ameriky se 164 000 z 243 000 obyvatel (tedy 68%) neidentifikuje jako americký indián, či původní obyvatel Aljašky. (Norris & Vines, 2012:20) Pro představu o počtech členů jednotlivých kmenů přikládám přílohu č. 5.

Mnoho Inuitů se dodnes žíví aktivitami jako je rybolov a lov sobů, losů a lachtanů. Mezi důležité kulturní tradice patří tradice spojené s přípravou k lovu, vařením a rozdělováním masa. Možnosti zaměstnání často zahrnují školství, práci ve zdravotnictví, Alaska Native Corporation, státní úřady, či práci v dolech. Většina mluví anglicky, někteří starší jazykem Inupiaq nebo Yup'ik. Západní kulturou jsou již značně ovlivněni - jsou tam auta, nákladáky, sněžné skútry, spotřební zboží i kabelové televize a většina domácností má kanalizaci (Seale, Shellenberger, & Spence, 2006:4).

5.3.1. Léčení obecně

Před příchodem křesťanství hrál klíčovou roli v životě Inuitů šamanismus, protože uspořádal jejich spiritualitu a každodenní život, určoval jejich způsob vidění světa a poskytoval určitou kontrolu nad přírodními elementy (a to včetně přežití). Šamani disponovali nadpřirozenými schopnostmi, s jejichž pomocí Inuitům pomáhali k uzdravení a kontrolovali prostředí a probíhající události. Mezi jejich schopnosti patřila schopnost vykládat sny či vidět do budoucnosti. Pokud někdo překročil určitá tabu, tak mohl být mocí šamana potrestán nebo i zabit.

Koncem 19. století jim křesťanští misionáři začali kázat o šamanismu jakožto černé magii (že jejich moc je od zlých duchů a ďábla). Tou dobou to mnoho lidí ocenilo, protože s přechodem na křesťanství nemuseli dodržovat přísná tabu (kupříkladu zákaz jedení ryby a soba ve stejný čas). Většina starších je za přechod od šamanů s jejich zlou mocí (dnešní většinové přesvědčení) ke křesťanství ráda, nicméně někteří věří, že se šamani snaží navrátit skrze posednutí potomků rodin, jejichž byli předky. Tyto mladé lidi pak přesvědčují k sebevraždě. A tak se stalo, že zatímco dříve byli šamani vnímáni jako zdroj léčení a dodavatelé spirituality, dnes jsou bráni jako zlo a jako původci negativního ovlivňování mladých lidí (Mnoho respondentů popisuje zkušenosti s návštěvami zemřelých, kteří přesvědčují k sebevraždě nebo dokonce, že někoho posedl duch šamana).(Reimer, 2002).²³

²³ Data čerpám z kvalitativní studie, ve které autoři prováděli rozhovory se staršími kmeny Inupiatů na Severozápadě Aljašky

V dostupných pramenech jsou dále informace o tom, jakým způsobem dochází k procesu uzdravení podle Yupiků. Dochází k němu skrze navrácení se sama do sebe, k čemuž člověk potřebuje otevřít Ellam-iinga²⁴ K tomuto otevření dojde skrze znovuprožití a opravení zranění na všech jeho úrovních, tedy na úrovni fyzické, emoční, kognitivní a spirituální, a skrze jejich propojení (Hazel & Mohatt, 2001). Detailnější popis tohoto procesu provedu v souvislosti s alkoholismem.

5.3.2. Alkohol u Inuitů

Do kontaktu s alkoholem se Inuité dostali skrze velrybáře, obchodníky s kožešinami a návštěvníky z Ruska, kteří do domorodých komunit jednoduše přivezli velké množství destilátů a pak profitovali z toho, že se muži ženy i obchodníci upíjeli alkoholem, takže ženy byly povolnější k sexu a muži přistupovali na pro ně nevýhodné obchody. Tak se Inuité naučili disfunkčním způsobům pití.

Někdy jim dokonce dali takové množství alkoholu, že muži byli stále pod jeho vlivem. A tak na jaře nebyli schopni nashromáždit zásoby na zimu. To společně s tuberkulózou a chřipkou (onemocnění, jež velrybáři přinesli) vedlo k zániku osmi z deseti vesnic (Seale, Shellenberger, & Spence, 2006:8).²⁵

Jednou z důležitých hodnot Inuitů je sdílení. Což ve spojení s konzumací alkoholu podle vzoru horníků, velrybářů a ostatních lidí ze západu vedlo k následující situaci (jak jí popsal starší Inupiat):

„To je od koho jsme se naučili pít. Když jsi to měl, tak si pil dokud jsi to nedopil a protože jsme se všemi sdíleli, pil každý“²⁶(Reimer, 2002).

Nejčastější motivací jednotlivců začít pít jsou zvědavost, touha po zábavě či snaha vypořádat se s nátlakem. Za důvody pokračování v pití považují závislost, zvládání problémů a zapomínání bolestných zkušeností.

²⁴ Výraz označující Oko vědomí neboli kosmické/Božské oko. Otevření Ellam-iinga tedy znamená setkání skutečného já s okolním světem.

²⁵ Výpověď jedné starší ženy z malé přímořské vesnice, volný překlad.

²⁶ Překlad z anglického jazyka.

Největší vliv na konzumaci alkoholu u Inuitů má stres, zmatek a deprese vzniklá dramatickými kulturními změnami dvacátého století - Když Evropané poprvé kolonizovali Aljašku, přinesli nemoci, náboženství, sociální systémy, vzdělání, legislativu a jazyk. Na původní kulturu pohlíželi z vrchu, považovali ji za méněcennou. Velkou změnou bylo i to, že se práce stala dostupnou pro ženy. Díky tomu se posunuli genderové role (dříve se ženy staraly o domácí sféru a o obživu se starali převážně muži), což v mužích vyvolává pocit, že se nedostatečně zapojují. To muže vede k pocitu zahanbení a tak se uchylují k pití. Dochází tím vlastně ke ztrátě mužské identity. Ze vzteku pak psychicky či mentálně týrají ženy či děti.

Mladí lidé jsou ztracení, neboť nevědí, jakým způsobem mají žít. Působí na ně protichůdné tlaky – Staří jim vtlučkají do hlavy: "žij starým způsobem" a zároveň chodí do školy, kde je učí jinému způsobu myšlení (což autoritu starších a rodičů podkopává). Jsou stavěni mezi dva póly - jít na univerzitu, nebo žít tradičním způsobem.

Všichni mladí se navíc více či méně dostávají do kontaktu s lidmi závislými na alkoholu. Ženská účastnice panelových rozhovorů popisuje:

Moje matka byla alkoholička a drogově závislá... Vyrosla jsem... Ve velice násilném domově... Strýcové a tety byli navyklí pít a já se bála jít spát... Nevědouc do čeho se probudím... A každý pil... Odešla jsem z domu, když mi bylo 16. Vypadla jsem ze střední a pak mě adoptovala babička.²⁷ (Seale, Shellenberger, & Spence, 2006:14).

Toto je extrémním (i když bohužel ne ojedinělým) případem toho, jak moc bývají děti Inuitů obklopeny alkoholem a jak destruktivně to může působit na rodinu.

Někteří respondenti ze stejné studie zdůrazňují, že zákaz pití v barech má za následek zvýšení konzumace alkoholu v domácnostech. Což vede k psychickému i fyzickému zneužívání, hladovění a konfliktům v rodině, jejichž důsledky jsou rozluky, rozvody a ztráty dětí. Ty buď odejdou z domova, nebo je někdo adoptuje či se stanou svěřenci státu.

Participantů Swanovi studie ze Severozápadní části Aljašky z kmene Inupiat popisují podobné problémy. Jsou přesvědčení, že celá komunita potřebuje čelit utajovaným sociálním a psychickým problémům. Mladí lidé byli spíše ochotni o nich mluvit a tak popisovali zneužívání dětí, či sexuální zneužívání i další tajemství komunity. Byli přesvědčení, že jak oběti, tak i pachatelé využívají alkoholu k otupení a popření jejich problémů (Reimer, 2002).

²⁷ Volný překlad z angličtiny.

5.3.3. Léčba alkoholismu aneb udržování střízlivosti

Řešení problému alkoholismu je i u Inuitů kulturně různorodé. Někteří to řeší skrze tradice, zatímco jiní se zúčastní meetingů Alcoholics Anonymous. Některým pomáhá křesťanská spiritualita, jiní vidí církev spíše jako překážku (Seale et al., 2006). V rámci této práce, se budu zabývat tradičnějšími způsoby léčby a ještě jedním zajímavým fenoménem. A to tím, že lze nejen léčit konkrétní lidi závislé na alkoholu, ale lze se i ptát, jak přispívat k tomu, aby ve společnosti k závislosti na alkoholu nedocházelo.

Podle Yupiků, jak už jsem nastínila výše, dochází k uzdravení skrze akci a propojení všech čtyř úrovní člověka, tedy úrovně fyzické, emoční, kognitivní a spirituální²⁸ a uzdravují se v uvedeném pořadí.

Fyzický kvadrát je spojen s aktivitami a praktikami vlastní kultury jako jsou využívání původních léčitelů, očistných rituálů, jedení tradičních potravin, zapojování se do tradičních aktivit (původní tance, zpěvy, bubnování) a činnosti spojené s obživou z přírody (lov, sběr bobulí). Pro závislého na alkoholu začíná cesta ke střízlivosti skrze fyzický kvadrant vyžádáním si pomoci, rozpoznáním psychického úpadku a nepropojenosti a otevřením fyzické *ellanuaq*²⁹.

Proces pokračuje skrze emoční kvadrant, kde se závislý naučí vnímat a pravdivě vyjadřovat své pocity. Pro střízlivost to zahrnuje nalezení schopnosti odpouštět, dovolit si prociť ztráty a utrpení stejně tak jako radost, milovat sám sebe, radovat se ze života a dostat se do spojení s láskou, radostí a smutky své rodiny i komunity. Dále to zahrnuje prozkoumání své rozladěnosti a zlosti, stejně jako dalších emocí a zkušeností, které byly vytěsněné z vědomí. Svým strachům raději čelit než je utápět v alkoholu a vytvořit si smysl pro řád, soudržnost a naději.

Otevřením emoční *ellanuaq* se umožní otevření kognitivního kvadrantu. V jeho rámci se má člověk zaměřit na poznávání kulturních legend, historie, jazyka a praktik a poučit se o hodnotách komunity. Dále si definovat cíle, nalézat nová řešení, získávat respekt a budovat si

²⁸ Zobrazeno kruhem se čtyřmi kvadráty, viz příloha č. 6.

²⁹ Ellanuaq označuje nádoby, skrze které probíhá pohyb mezi světskou a duchovní úrovní světa.

hrdost na sebe a svou kulturu; přijímat odpovědnost za vztahy sám k sobě, k rodině a komunitě; a vybudovat si osobní přesvědčení žít střízlivě. S tím je spojené pochopení, jakým způsobem alkohol zraňuje alkoholika i jeho okolí (psychicky i fyzicky) a toho jaké nelogické vzorce myšlení ho k pití vedou a naučení se jiným způsobům zvládnání stresu.

Skrze propojení se s fyzickou, emoční a kognitivní ellanuaq se stanou otevřenější k *Ellam-iinga*³⁰ a tedy si budou rozvíjet svá spirituální já. Což zahrnuje žití bez přetvářky, spojení s předky, oslavování a rituály, meditace, modlitby, bubnování a zpěv, inspiraci od starších a ze širší kultury, využívání vedení snů a vizí a rozvíjení vědomého spojení jak s přírodním světem, tak i se světem transcendentním. Tento kvadrant je, vzhledem k tomu, že původní obyvatelé žijí ve dvou světech - západním a světem původních tradic, obzvláště obtížný. Potřebují si totiž zároveň udržet hrdost ke kulturnímu dědictví a zároveň se naučit žít s lidmi z jiných kultur (stejně tak se někteří obracejí na původní spiritualitu a jiní na spiritualitu křesťanskou) (Hazel & Mohatt, 2001:547-549).

Kultura Inuitů učí o well-being, které je podle nich podmíněno bytím v souladu s prostředím. Pití a rodinné a sociální problémy, které ho doprovází, mohou vést k rozbití tohoto souladu (Seale et al., 2006). Spiritualitu³¹ vnímají jako základní součást kultury a spirituální rozvoj jako základní pro sebe-identitu. Autoři článku Cultural and spiritual sobriety upozorňují na to, že se mnoho studií zabývá alkoholismem, ale střízlivostí³² (a tím, jaké faktory jí ulehčují) se nezabývá téměř žádná. Podobně Inuiti upozorňují na to, že existuje množství studií o alkoholismu (z nichž většina nepřikládá důležitost kultuře a spiritualitě), což vede k vnímání Inuitů jako problémové skupiny alkoholiků, o nichž je třeba se starat. Většina výzkumů naprosto ignorovala pozitivní aktivity těch, kteří dokáží žít střízlivě, nebo i pomáhají ostatním. Zatímco o alkoholismu existuje literatury mnoho, o střízlivosti neexistuje téměř žádná. Píše se o ní v literatuře Alcoholics Anonymous, kde ji operacionalizují jako naprostou abstinenci, která následuje závislost na alkoholu. Inuité, kteří se účastnili panelových diskuzí na toto téma střízlivost operacionalizují odlišně (a další diskuze o ní vychází z jejich definice). Za střízlivý způsob života nepovažují občasné opíjení se³³.

³⁰ Popsáno již výše, nicméně pro přehlednost uvádím ještě jednou: Výraz označující Oko vědomí neboli kosmické/Božské oko. Otevření Ellam-iinga tedy znamená setkání skutečného já s okolním světem.

³¹ Spiritualita se zabývá prožitky a přesvědčeními spojenými s transcendentnem, vztahem mezi společností a přírodou a poskytuje vodítka k vytváření významů a k dosahování pocitu sounáležitosti (Antonovsky, 1979:123).

³² Překládám tím anglický výraz sobriety.

³³ Volný překlad výrazu binge drinking, který označuje konzumaci pěti nebo více drinků za sebou (během přibližně dvou hodin) muži - nebo čtyř či více drinků ženami – minimálně jednou během předchozích dvou týdnů.

Nicméně zahrnují do něj i občasné sociální pití (které je pod kontrolou). Navíc se zabývají jak lidmi s alkoholickou minulostí, tak těmi co nikdy alkoholiky nebyli.

Předpoklady pro prevenci alkoholismu (tedy co podporuje lidi v žití střízlivého způsobu života) se povětšinou shodují s tím, co potřebují získat závislí, aby se mohli uzdravit. Podle respondentů je každý jedinec součástí většího celku a tak i cesta ke střízlivosti je jak v rukou konkrétních jedinců, tak jejich okolí (starší, příbuzní, duchové, nebo Bůh). Je tedy důležité, aby jedinci cítili podporu a očekávání rodiny že budou žít střízlivě a odpovědnost k celé své komunitě. Kromě ochrany rodiny je potřebná i podpora skrze komunální/kulturní systémy víry a praktik.

Zatímco o léčení popsaném výše (Jupikové, podle kruhu) se mnoho respondentů nezmiňovalo, většina zdůrazňovala důležitost vnitřní propojenosti mezi duchovnem, fyzickým, emocionálním a mentálním. To dobře zobrazuje teoretický model Aljašských Inuitů ukazující cestu ke střízlivosti.³⁴ K tomu je nezbytné znát a respektovat svou kulturu a být spirituální. Spiritualita je pro různé respondenty představována různými tradicemi. Někteří se odvolávají na Boha a církve, jiní na duchy a na aktivity zajišťující obživu skrze posvátné spojení se zemí.

Posledním často zmiňovaným důvodem skoncovat s pitím byly stěžejní události. Ty povětšinou dosahovaly katastrofických rozměrů – byly jimi události typu ztráta milované osoby či dětí, vážné nemoci, strach z ublížení okolí. Konkrétním příkladem je vyjádření šestnáctiletého Yupika: „*Když mi kvůli řízení v opilosti zemřel kamarád, tak mě to natolik zranilo, že jsem přestal pít.*“³⁵ (Hazel & Mohatt, 2001: 552) Takovéto události napomohli alkoholikům k uvědomění, že pokud budou pokračovat v pití, mohou skončit bez spojení jak se svou rodinou, tak i s vlastním životem.

6. Deprese

6.1. Co to je deprese?

³⁴ Příloha č. 7

³⁵ Překlad z angličtiny.

Na tomto místě uvedu, jak lze depresi konceptualizovat, jaké má symptomy, jaké problémy se pojí s její diagnózou a nakonec z jakého východiska budu při zkoumání indiánů vycházet já.

Deprese je konceptualizovaná třemi způsoby. A to jako přechodná nálada nebo emoce, kterou zažívají všichni a navíc opakovaně, nebo jako symptom spojený s mnohými psychiatrickými poruchami a konečně jako často diagnostikovaná mentální nemoc. Jednoduše řečeno jako nálada, symptom a nemoc. V tom, jaký k sobě tyto tři koncepty deprese mají vztah, se vědecká obec neshoduje. V této práci se budu zabývat depresí jakožto nemocí.

Symptomy deprese (jak je popisuje Americká lékařská komora) spadají do osmi kategorií. Těmi jsou: změny chutí, zvláštní spací zvyky, únava, psychomotorická zpomalenost či neklid, znatelný nezájem o sex, malá sebe hodnota, dezorientovaný proces myšlení a sebevražedné myšlenky.

S diagnostikou deprese a jejím léčením se však, obzvláště v jiné než euroamerické kultuře, pojí několik problémů. První je spojen s tím, že depresivní nemoci jsou interpretovány různě v různých společnostech a navíc jsou i konstruovány jako fundamentálně odlišné formy sociální reality. Navzdory tomu se Vědecká psychologická obec většinou poněkud arogantně utápí představou, že jejich znalosti o depresi jsou univerzální a jako takové se je snaží aplikovat na odlišné společnosti, společnost indiánů z toho nevyjímaje. Ve skutečnosti však není jasné, do jaké míry jsou jejich znalosti universální. Dalším problémem je zkreslení skrze využívání univerzálních otázek k diagnostice deprese, neboť některé otázky používané k diagnostice deprese mohou pro určité kulturní skupiny buď být nepřipustné, nebo mít jiný význam. Zkreslení vzniká i tím, že za depresi jsou často považovány původní nemoci, co indiáni popisují. Pozorovatel jednoduše usoudí, že daný kmen diagnostikuje nemoc, jež je vlastně s depresí totožná. Tímto způsobem byla spousta původních kategorií nemocí naivně považována za odpovídající kategoriím psychických poruch euroamerickým (Kleinman & Good, 1985). Uvádím to zde proto, že jakákoliv statistická data o depresi u indiánů jsou s největší pravděpodobností jednou nebo více zde uvedenými chybami zatížena.

V mé práci se budu zabývat hlavně depresí jako nemocí a budu se opírat o východiska interpretativní teorie, jež depresi chápe jako konstruovanou skrze společnost a kulturu a to skrze interpretaci osobních nesnází a sociální reality v kontextu lokálního penza znalostí a místního mocenského systému. Tomu, že deprese není jen čistě medicínskou kategorií a má smysl jí zkoumat i skrze socioantropologickou a psychologickou perspektivu, nasvědčuje i

fakt, že se deprese ve většině společností vyskytuje výrazně více u žen, jednotlivců se sociálním statutem relativní bezmocnosti a jednotlivců ekonomicky marginálních.

6.2. Navahové

O tom kdo to jsou a jak léčí Navahové, jsem již psala v kapitole věnující se alkoholismu (výlučně léčbou alkoholismu se zabývám jen ve druhé části podkapitol). Při léčbě deprese – nebo lépe řečeno jí přikládaných příčin - jak tradiční léčitelé, tak NAC vycházejí ze stejných principů a z velké části využívají i stejné metody. V této podkapitole tedy uvedu jen to, co je specifické pro léčbu deprese.

Označení deprese nepoužívají ani pacienti ani léčitelé. Ostatně ekvivalent slova deprese v jejich jazyce ani neexistuje. Významově nejbližší slovu deprese je výraz yíniíl, nicméně ten označuje jen to, že někdo má obavy či je smutný nebo rozrušený. Jejich slovník pro poskytovatele zdravotních služeb vykládá depresi dvěma způsoby. Prvním je: Osamělý a nemocný. A druhým: Kvůli něčemu co je v nepořádku, máš problém žít a starat se sám o sebe. S tím, že něco v druhé definici vlastně explicitně označuje zlo (Storck et al., 2000).

6.2.1. Tradiční Navažské léčení

Skrze terapeutický proces tradičního Navažského léčení pacienti zažívají transformaci významů jejich symptomů, začínají chápat to, co my označujeme za symptomy deprese, jako znamení (ovšem každému pacientovi ta znamení ukazují něco jiného, specifického pro jeho životní situaci) a to jim pomáhá k tomu, aby zasadili jejich potíže a možná i jejich život jako celek do bohatší sítě osobních a společenských významů. Tedy nediagnosticsují depresi, ale příčiny a následky.

K ukázce, co může být považováno za důvod nemoci a jak to může být prožíváno a léčeno, zde poslouží případ šedesáti-dvou letého Jimmyho, který měl podle měřítek západní medicíny depresi.

Jimmy je ženatý, je otcem tří dětí a dědečkem devíti. Má sedm sourozenců, jeho matka žije poblíž vesnice v pečovatelském domě. Nemá žádné formální vzdělání. Dědeček ho naučil principy tradičního navažského léčení a on je později propojoval s praktikami NAC. Během svého života navštěvoval i doktory západní medicíny (kupříkladu kvůli cukrovce). Byl rozladěn neosobností doktorů, tím, že člověk většinou vidí nové a nové doktory, takže ho neznají. Oproti tomu medicinmana navštěvuje každý stále stejného a díky tomu může medicinman pochopit, co se s nemocným skutečně děje. Jednu pil alkohol po dobu několika dnů (to zmiňují proto, že u mužů se deprese vyskytuje většinou jen v souvislosti s alkoholem).

Důvod jeho nemoci přičítá tomu, že jako NAC léčitel se vystavuje riziku, že dostane ty nemoci, jež ostatním pomáhá léčit. Jeho rodina je přesvědčená, že jeho symptomy jsou signály, že mu někdo chce ublížit. Jeho žena (jež byla přítomna veškerým interview s ním) shrnula, že důvody jeho psychických problémů jsou čarodějnictví, žárlivost a rodinné problémy.

On sám svou nemoc vidí jako příležitost skrze vlastní prožitek fyzické i psychické bolesti lépe pochopit nemoci a zlepšit svojí schopnost rozlišovat, co to je být nemocný a co to je být v pohodě. Je přesvědčen, že pak tyto zkušenosti může využít pro léčení druhých lidí.

A jak probíhalo jeho léčení? Byla pro něj uspořádána ochranná tradiční Navažská modlitba, při níž bylo požehnáno jeho rodinnému majetku, a také měla záměr pomoci s problémem nákazy nemocemi, jež léčil. Dále se zaměřovala na jeho žárlivou stránku. Modlitby byly nasměrovány ke Svatým Bytostem³⁶. Později pro něj medicinman udělal léčivý rituál. Pro Jimmyho ochranu před těmi, co chtěli, aby byl nemocný, rozložil medicinman na zem směrem ven hroty šípů. Během rituálu se Jimmy cítil vyčerpaný a medicinman mu řekl, aby čtyři dny odpočíval. Tento odpočinek připadal Jimmymu velice prospěšný. Pozoroval, jak se jeho mysl zklidňovala, jak neklid pomalu ustupoval, až najednou zjistil, že už mu bylo dobře. Věří, že jeho silný a vyvážený vztah s jeho ženou mu pomůže překonat jeho problémy (Storck et al., 2000: 584-587).

6.2.2. *Native American Church*

³⁶ V angličtině the Holly Beings

Obecné principy NAC již byly představeny dříve. K práci s depresí nemají žádný specifický systém. Její léčení proto znovu ukáží na případu konkrétního pacienta, jež podle kritérií západní medicíny trpěl depresí.

Pacientka Eleonor 64let, matka deseti dětí a babička 35. Živí se tkaním koberců. Její táta byl tradiční medicinman. Zároveň byla ona i její rodina dlouho členy NAC. Na její cukrovku, artritidu a vysoký krevní tlak využívala pomoc západní medicíny (a doplňovala to tradiční bylinnou léčbou). Na doporučení tradičního Navažského léčitele se také zúčastnila tradičního ceremoniálu Střilecí cesty³⁷. Když se s ní po několika měsících setkal etnografický tým znovu, dozvěděli se, že jí zemřel otec.

Po jeho smrti Eleonor prožívala hluboký smutek, který jí znemožňoval normálně fungovat ve společnosti. Téměř úplně odmítla své role v rodině a tři měsíce pobývala střídavě v obydlích různých svých dcer, snažíc se bezúspěšně najít útěchu. V tomto čase také nahlas mluvila ke svému zemřelému otci a říkala mu kupříkladu: „nechal jsi nás tady dole v pocitu osamění.“ Svůj malý apetit si Eleonor snažila zlepšit pomocí pití hodně vody a jedení pomerančů. Svoji sklíčenost vysvětlovala jako existenční krizi způsobenou ztrátou milovaného otce.

Tři měsíce po otcovi smrti jí její bratr doporučil, aby se zúčastnila NAC ceremonie trvající od Bílé soboty večer do Velikonoční neděle ráno. Křesťanského duchovního významu tohoto načasování, si byla Eleonořina rodina vědoma. Během tohoto rituálu se zeptala duchů přetrvávajících po smrti: „Proč mě obtěžujete?“ Vy už jste v zemi. Já mám být zdravá a žít na zemi s hlavou k nebi.“ Dále se vybrečela ze smutku spojeného se smrtí svého otce. Cítila se, jako by jí něco drtilo hrud', jako by jí měla čímsi pevně obepnutou. Po rituálu se toto obepnutí uvolnilo, došlo ke zklidnění a Eleonor byla schopná se znovu ujmout většiny svých rolí v rodině, starat se o svoji matku a tkát koberce.

Závěrem části o Navazích bych chtěla zdůraznit dva poznatky:

Za prvé kategorie léčebných systémů pro Navahy můžou být vnímány jako doplňující a jejich současné využívání vůbec nemusí být vnímáno jako něco špatného ba dokonce ani zvláštního. To je vidět jak u Jimmyho, kterého dědeček naučil tradičnímu léčení a on ho pak propojoval s NAC, a když sám onemocněl, využil pomoci tradičního léčitele, tak i u

³⁷ Anglicky: Shooting way ceremony

Eleonory, která se kvůli dřívějším potížím zúčastnila tradičního ceremoniálu Střílečí cesty a kvůli depresi se pak obrátila na NAC, kde byl navíc rituál proveden ve dni důležitém z hlediska křesťanské symboliky. Zároveň oba pacienti využívali i západní medicíny.

Za druhé ptát se, jak se u Navahů léčí deprese je otázka zatížená způsobem myšlení západní medicíny, neboť deprese samotná je „jejím výtvozem.“ U Navahů deprese jako kategorie neexistuje. Proto se ani nelze divit, že nemají speciální způsoby k její léčbě. Lze tedy říci, že nálepkování deprese přeskočí a přejdou přímo k jejím příčinám a následkům.

6.3. Sebevraždy u Inuitů

Inuity jsem se hlouběji zabývala v předchozí kapitole, v této se budu zabývat sebevraždami a to pro jejich souvislost s depresí (sebevraždy se občas označují za nejvážnější komplikaci deprese). Studie zabývající se depresí Inuitů jako takové nejsou - minimálně skrze přístupy, jež jsem z Evropy měla - k dispozici.

Zatímco původní obyvatelé Ameriky s Inuity dohromady mají 1,7 krát vyšší míru sebevraždednosti než celková populace USA (Indian Health Service, 2012), Inuité mají míru sebevraždednosti dokonce dvakrát tak vysokou (Barber, 2011). Jejich míra sebevraždednosti (jakožto etnické skupiny) je tedy nejvyšší v rámci populace USA. Nejrizikovější skupinou v rámci Inuitů jsou mladí muži mezi 15-24 lety věku – s mírou sebevraždednosti 141.6 na 100 000 (u žen je to 50.3 na 100 000) (Indian health, 2011).

Mnoho sebevražd bylo spácháno kvůli partnerským problémům, respektive kvůli ukončeným partnerským vztahům a to pod vlivem alkoholu (McLaughlin & Castrodale, 2010).³⁸

Častým důvodem rozpadu partnerských vztahů je alkohol a s jeho požíváním spojené fyzické zneužívání, nevěra, žárlivost, boje a utrpení dětí způsobené alkoholismem rodičů.

V Reimerově studii popisují provázanost sebevraždednosti s alkoholismem a depresí a zároveň ji zejména stařešinové (starší generace kmene) dávají do souvislosti s negativním působením duchů šamanů. Alkohol podle nich otevírá šamanům mysl k tomu, aby alkoholiky mohli přesvědčovat k sebevraždě. Pro prevenci sebevražd považují za důležité vzdělávání mladých o nebezpečném působení duchů šamanů a vlivu alkoholu, jakožto zesilovače jejich moci nad lidmi (Reimer, 2002).

³⁸ Viz příloha č. 8

6.4. Kmen Hopi

Kmen Hopi zahrnuji do této práce ze dvou důvodů. Tím prvním je to, že se jím zabývá jediný veřejně dostupný knižní zdroj o depresi u indiánů, druhým je jeho územní blízkost k rezervaci Navahů (Indiánská rezervace Hopiů je obklopena rezervací Navaho Nation). Hopi je zkratka z Hópiu, což v jejich jazyce (tradičním jazykem je dialekt Šošonů) znamená mírumilovní. Tradičně byli rozděleni do mnoha klanů, z nichž každý měl své legendy a rituály. Z kmenů se skládala náboženská bratrstva (Hodge, 1965:560-565). Dnes žijí v rezervaci o velikosti 650 000 akrů, která se nachází v Severovýchodní části Arizony. Kmen Hopi má 10 000 členů kmene, z toho asi 8 000 žije ve 12 vesnicích na území rezervace. Během posledního století došlo k velkému nárůstu jejich počtu – v roce 1906 jich bylo jen 2 150 (Hrdlička, 1908:6). Jejich vesmír je rozdělen na dvě části: horní svět živých a dolní svět mrtvých. Prostor, čas, barvy a čísla vytvářejí paradigma, skrze něž je uspořádáván symbolický vztah tohoto duálního universa. Vztahy těchto dvou částí jsou reprezentovány skrze ceremoniální aktivity. Cesta Hopiů³⁹ představuje behaviorální formulaci těchto vztahů a vodítko pro každodenní jednání. Žít podle ní znamená žít v naprosté rovnováze (Kleinman & Good, 1985: 331-361).

6.4.1. Léčení obecně

Pokud dojde k disharmonii (například k emoční nerovnováze, výskytu negativních emocí jako je žárlivost či nenávisť), vede to k nemoci či nehodě (žádná nehoda se podle nich nestane náhodou). Léčitelé jsou přesvědčeni, že stejné symptomy mohou být zapříčiněny různě, takže kdyby se zabírali jen symptomy, bylo by léčení neefektivní (Grant, 2012:291-293). Léčitelé mohou být jak muži, tak i ženy. Z pravidla za léčení nedostávají žádnou materiální odměnu, neboť tím by bylo překročeno tabu. Využívají modlitby, písně, různé pomůcky (například krystaly), byliny. Mají i medicinmany, kteří léčí jedinečně skrze doteky či masáže. Těm se přičítá schopnost skrze doteky a prohlédnutí nemocného objevit objektivní příčinu nemoci a jejich léčba kulminuje zneškodněním té příčiny (Hrdlička, 1908: 225-226).

Dnes zdravotní péči zajišťují Indian Health Service, Hopi Tribal Health Department a tradiční léčitelé. Ty sice pracují odděleně, ale existuje mezi nimi neformální spolupráce (Kleinman & Good, 1985: 331-361).

³⁹ V angličtině The Hopi Way.

6.4.2. *Hopiové a deprese*

Data, z nichž vycházím, byla nasbírána v rámci studie, jež začala roku 1980 a měla sloužit k vylepšení metod diagnostiky u Hopiů a to skrze lepší pochopení jejich kulturního vztahu k depresi. Nevýhodou této studie je, že se nezabývá způsoby, kterými Hopiové depresi léčí (tedy těmi jejími konkrétní příznaky, které oni považují za nemoc)⁴⁰. Rozvedu, zda deprese jako kategorie u Hopiů existuje, respektive jaké nemoci podobné depresi diagnostikují oni.

Hopiové mají kategorie psychických nemocí, jež se dají přeložit jako nemoc obav, nešťastný/á, „zlomené srdce“ (vzniká z nerealizovaných očekávání nebo následkem přerušení mezilidských vztahů), nemoc psychologického rozrušení (obavy, zlost, prudké změny nálad, vizuální i sluchové halucinace, příkladem této nemoci je i alkoholismus) a nemoc „hlavou proti zdi“. Z těchto nemocí všechny obsahují některé společné charakteristiky s depresivním onemocněním, ale u žádné není jejich korelace dostatečná. Příčiny těchto nemocí – a to i všech zvlášť - byli spojovány s těmito doménami: Osobní ztráty (smrt příbuzných či blízkých přátel), závislosti, existenční problémy (nezaměstnanost, zmařená úroda), kulturní konflikty (mladí nemají respekt, nedodržují ceremoniální pravidla), rodinné problémy, sociální/politické problémy, čarodějnictví a sankciace nadpřirozenem (za špatně provedený rituál nebo kvůli ignoraci nezbytných rituálních opatření). Z Hopijských psychických nemocí je podle západních biomedicínských kritérií depresi nejpodobnější nemoc „zlomené srdce“. Nicméně žádná z těchto kategorií není s kategorií deprese totožná. V rámci výzkumu byl proveden rozhovor s 54 Hopii a skrze to zjistili, že žádný z nich nezná ekvivalent slova (tedy slovo nebo frázi) deprese v jejich jazyce, což ukazuje, že nejenom podle statistického srovnávání Hopijských kategorií s kategorií deprese, ale ani v realitě Hopiů deprese v jejich jazyce neexistuje.

Při snaze diagnostikovat depresi u Hopiů narazili na několik problémů. Zjistili, že kritérium trvání minimálně dvoutýdenní dysforie, což je jedno z hlavních kritérií při

⁴⁰ Neexistují o tom ani články v internetových časopisech.

rozpoznávání deprese, není v případě Hopiů naplněno. Částečně to může být tím, že mají odlišný způsob prožívání deprese, dále to lze vysvětlit skrze lingvistický problém, který badatelé objevili a skrze to, že otázka používaná v rámci dotazníku k rozpoznávání deprese, zda respondent zažil dvou týdně časový úsek, během něhož se cítil nicotný, hříšný, nebo vinný je pro Hopii těžko uchopitelná, neboť tyto pojmy nevnímají jako ekvivalentní. Dále zjistili, že informanti potřebovali kulturní restrikce na otázky sexuálního chování (Kleinman & Good, 1985: 331-361).

7. Závěr

Touto prací jsem zasadila do širšího kontextu problematiku alkoholismu a deprese u původních obyvatel Severní Ameriky a přiblížila ji na příkladu několika kmenů žijících na území USA. Výzkumem jsem narazila na problém, že čistě tradiční léčba, kterou jsem se chtěla zabývat, už téměř neexistuje. Důvodem je to, že se v dnešní době pro indiány i Inuity spojuje mnoho různých principů dohromady – tradice jejich kmene, většinou už také pozměněná skrze kontakt s jinými kmeny, s křesťanstvím, většinovou Americkou kulturou a biomedicínou. Pacienti převážně využívají více způsobů léčení. Práce tedy není o nejpůvodnějších způsobech léčby, ale o mnoha vlivy pozměněných způsobech léčby dnešních indiánů a Inuitů, léčby, která je označována za tradiční.

Protože v tradičním léčení všech zkoumaných kmenů, je spíše kladen důraz na léčení pacienta jako osoby nežli diagnózy, neexistuje žádný standardizovaný způsob léčby konkrétních nemocí (diagnóz). Pokud by stejný pacient namísto toho aby byl alkoholikem měl depresi, v rámci všech v mé práci zkoumaných systémů léčení, by byl léčen stejným způsobem a nemoci by byly přikládány stejné důvody (ačkoliv by se z hlediska západní medicíny jednalo o jinou nemoc – důležitější je totiž pacient).

Alkoholismus vnímají všechny zkoumané skupiny nejen jako problém jednotlivců, ale jako problém společnosti spojený se společenskou proměnou a ztrátou kontinuity a tradičních hodnot; a jak tyto změny, tak import alkoholu dávají za vinu kolonizátorům. Současná situace je tedy důsledkem kulturního převrstvení. Podotýkám, že u Inuitů díky jejich geografické poloze, proběhlo toto převrstvení výrazně později než u ostatních kmenů, a to koncem devatenáctého století. Podle Navahů může být alkoholismus zapříčiněn čarodějnictvím

(jinými lidmi, například ze žárlivosti), zatímco podle Inuitů bývá způsoben mocí duchů zlých šamanů.

Jak Inuité, tak Navahové mají kulturní koncept Well being⁴¹, ke kterému se podle nich potřebují alkoholici vrátit. Podle obou pomůže obnovení kontaktu s tradiční kulturou. Navahové i Inuité považují za důležité, aby nemocní porozuměli co se děje (co je v jejich životě v nepořádku) a aby došli k rozhodnutí, že přestanou pít⁴². Tradiční Navažští léčitelé využívají pro léčbu prastarých přesně daných rituálů a zpěvů a vzhledem k tomu, že alkoholismus je u nich při srovnání s těmito zpěvy daleko kratší dobu, tak na jeho léčbu rituály neexistují. Mají jen několikero rituálů, které s léčbou mohou pomoci (například rituál s kameny, který jsem popsala v kapitole 5.2.3.2). Oproti tomu rituály NAC (Native American Church, jak je popsáno v kapitole 5.2.4) mají určitou strukturu, nicméně jsou daleko volnější (není rigidně dán text modlitby, tedy mohou se modlit podle svého uvážení) a díky tomu se dokáží lépe vypořádat i s relativně novým problémem alkoholismu. Podle zdrojů, se kterými jsem pracovala, aljašští Inuité své nejpůvodnější léčitelství spojené s mocí šamana zavrhlí. Kvůli zásahům křesťanských misí nevidí už šamany jako léčitele, ale spíše jako hrozbu. K vyléčení alkoholismu je podle nich důležité, aby došlo k propojení fyzické, emociální, kognitivní a spirituální úrovně člověka. Pro úplné uzdravení člověka trpícího alkoholismem je podle nich klíčová podpora společnosti a rodiny.

Co se deprese týká, z této práce vyplývá, že pro původní obyvatele Ameriky jsou deprese a alkoholismus mnoha způsoby propojené. Jako motivaci k pití alkoholu je indiány i Inuity často popisována snaha překonat depresi; lidi trpící depresí jsou mnohdy zároveň závislí na alkoholu. Navahové a Inuité se problém deprese stejně jako alkoholismu snaží řešit pseudonávratem k tradiční kultuře. U Navahů jsem zjistila, že co do způsobu léčby se alkoholismus a deprese neliší a pro oboje dokonce i uvádějí podobné příčiny. U Inuitů se pro jejich provázanost s depresí zabývám sebevraždami. Ty jsou často přičítány vlivu duchů zlých šamanů, kteří údajně přesvědčují lidi k sebevraždám. A tento vliv je konzumací alkoholu umožňován v daleko větší míře.

Ve spojení se zkoumáním deprese, jsem narazila na jeden základní problém. A to, že ekvivalent slova deprese neexistuje ani v jazyce Navahů ani Hopiů. Navahové mají nejbližší výraz yíniíl, označující že někdo má obavy či je smutný nebo rozrušený a Hopiové nemoc

⁴¹ Jak jsem uvedla v poznámce pod čarou č. 14. Pro přehlednost přikládám ještě jednou: Neexistuje ustálený překlad tohoto slovního spojení. Lze přeložit jako „subjektivní pohoda“ či „stav, kdy se člověk cítí dobře.“

⁴² U Inuitů je to součástí propojenosti s kognitivní částí člověka.

zlomené srdce. Protože pro jejich tradiční kulturu deprese neexistuje, nemohou popisovat její příčiny a nemají ani žádný specifický tradiční způsob její léčby. Jediné, co lze zkoumat je, jaké příčiny a významy jí dávají konkrétní pacienti, kteří mají západní medicínou diagnostikovanou depresi (což popisují v rámci obou zkoumaných způsobů léčby Navahů, u Hopiů ani u Inuitů o tom nejsou dostupná data).

7.1. Summary

This study provides insights into alcohol and depression problems in Native American societies with reference to Navaho, Inuit and Hopi. I found out that purely traditional healing (about which I wanted to write) actually does not exist anymore. The reason for it is that many principles of healing are being mixed together – the traditions of one tribe are influenced by traditions of other tribes, by Christianity, by majority American culture and by biomedicine. The patients mostly derive benefits from more ways of healing. It means that the work is not about the very original ways of healing, but about the ways of healing, which are labeled to be traditional today.

These three tribes coincided with each other over the same thought, that not just the isolated illness should be cured, but the whole man should be cured as well. That is why they do not have many specific procedures for certain illnesses (alcoholism and depression) but rather specific procedures for certain patients.

All of examined groups perceive alcohol not only as a problem of individuals but also as a problem of the society. Problems of the society are connected with widespread disruption of indigenous culture and values. While for Navaho alcoholism can be caused by witchcraft, Inuit sometimes impute it to bad power of shaman spirits.

Inuit as well as Navaho found a traditional cultural orientation to be protective against substance. They find important the sick to understand what is happening (what is in imbalance in their lives) and to decide to stop drinking. The traditional Navaho healers use ancient rituals and sing for healing. Alcohol is relatively new for them that is why there are no rituals for healing alcoholism. They only have a few rituals which can help with healing.

The structure of Native American Church rituals is more open (it is not strictly given what the participants should say and they can pray how they wish). It allows them to deal with alcoholism better. According to the sources I used, the Alaska Inuit rejected their ancient

healing connected with the power of shamans. For to get healed the alcoholics need to go after the wholeness of mind, body, and spirit within a circle of inter-connection among self, family, community, and environment.

I found out that for Native Americans alcohol and depression are in many ways interconnected. Inuit and Indians often describe effort to overcome depression as a motivation for drinking; people with depression are frequently alcohol addicted. Navaho and Inuit try to solve the problem of depression as well as problem of alcoholism by pseudo comeback to traditional culture. There is no difference in healing these two illnesses for Navaho and they even state the same causes.

There is a basic problem with examining depression. No equivalent of the term depression in neither in Navaho nor in Hopi language. For theirs traditional culture depression does simply not exist. So they do not inscribe it any causes and do not have any specific healing procedures for it.

8. Použitá literatura

Kniha:

Aberle, D. F. *The Peyote Religion Among the Navaho*. Vyd. 2. Aldine Publishing Company, 1966. 454 s. ISBN: 978-0806123820

Antonovsky, A. *Health, stress, and coping*. Jossey-Bass., 1979. 255 s. ISBN:0875894127

Csordas, T. J. *Body/Meaning/Healing*. Palgrave Macmillan, 2002. ISBN: 0-87589-412-7

Frank, J. D., & Frank, J. B. *Persuasion and Healing: A Comparative Study of Psychotherapy*. JHU Press, 1993. 320 s. ISBN: 0801846366

Hodge, F. W. *Handbook of American indians north of Mexico*. New York, N.Y : Rowman and Littlefield, 1965. 1221s.

Hrdlička, A. *Physiological and medical observations among the Indians of southwestern United States and northern Mexico*. Government Printing Office, 1908. 460s.

Josephy, A. M. *The Indian heritage of America*. Boston: Houghton Mifflin, 1991. ISBN: 978-0395573204

Kleinman, A., & Good, B. J. *Culture and Depression: Studies in the Anthropology and Cross-Cultural Psychiatry of Affect and Disorder*. University of California Press, 1985. 535s. ISBN: 978-0520058835

Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. Revize. Duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 2006. 251s. ISBN: 80-85121-64-6

Mooney, James. *The Aboriginal Population of America North of Mexico*. John R. Swanton, Smithsonian Miscellaneous Collections, 1928.

Rieuepeyrou, J. L. *Dějiny Navahů: Indiánská sága 1540-1990*, Praha: Argo, 2000. ISBN: 80-7203-306-5

Smedley, B. D., Stith, A. Y., & Nelson, A. R. *Unequal treatment: Confronting racial and ethnic disparities in health care*. Washington, DC: The National Academies Press. 2003. ISBN: 978-0-309-08532-8

Thornton, R. *American Indian Holocaust and Survival: A Population History Since 1492*. University of Oklahoma Press. 1987. 292s. ISBN: 978-0806122205

Vokurka, M., & Hugo, J. *Praktický slovník medicíny, 10. vydání*. Maxdorf. 2011. 520s. ISBN: 80-85121-11-5

Web:

Barber, Victoria. Report: *Alaska suicide rates remain high* [online]. C13. 01. 2011, [cit. 25-7-2012].

Dostupné z: <<http://www.alaskadispatch.com/article/report-alaska-suicide-rates-remain-high>>

Indian health disparities [online]. c.Leden 2011, [cit. 1-4-2012]. Dostupné z:

<<http://www.ihs.gov/PublicAffairs/IHSBrochure/Disparities.asp>>

Jansová, Petra. *Proč si Navahové dokázali udržet svoji kulturu?* [online]. c22. 3. 2012, [cit. 10. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://21stoleti.cz/blog/2012/03/22/proc-si-navahove-dokazali-udrzet-svoji-kulturu/>>

Křížová, Vendula. *Rezervace indiánů se mění v peklo* [online]. Může za to alkohol. c30. 7. 2007, [cit. 20-6-2012]. Dostupné z: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/amerika/clanek.phtml?id=476067>>

Norris, Tina; Vines, Paula L; Hoefel, Elizabeth M. *The American Indian and Alaska Native Population : 2010* [online]. c Leden 2012, [cit. 25-7-2012]. Dostupné z: <<http://www.census.gov/prod/cen2010/briefs/c2010br-10.pdf>>

Stanovský, Michael. *Eskymák nebo Inuita (nebo Nanuk)?*. c27. 1. 2007, [cit. 18-5-2012]. Dostupné z: <<http://www.severskelisty.cz/tradice/trad0068.php>>

Pokorný, Lukáš. *Cesta Peyotlu* [online]. c01. 03. 2012, [cit. 15-4-2012]. Dostupné z: <http://www.magazin-legalizace.cz/cs/articles/detail/296>

E-článek:

Dietler, M. (2006). Alcohol: Anthropological/Archaeological Perspectives. *Annual Review of Anthropology*, 35(1), 229-249. <<http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.anthro.35.081705.123120>>

Garrity, J. F. (2000). Jesus, Peyote, and the Holy People: Alcohol Abuse and the Ethos of Power in Navajo Healing. *Medical anthropology quarterly*, 14, 521-524. Dostupné z [www<http://www.jstor.org/stable/649719>](http://www.jstor.org/stable/649719)

Grandbois, D. (2005). Stigma of mental illness among American Indian and Alaska Native nations: historical and contemporary perspectives. *Issues in mental health nursing*, 26(10), 1001-24. doi:10.1080/01612840500280661. Dostupné z [www: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16283996>](http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16283996)

Grant, R. E. (2012). TUHIKYA: THE HOPI HEALER. *American indian Quarterly*, 6(3), 291-304. Dostupné z [www: <http://jstor.org/stable/1183643>](http://jstor.org/stable/1183643)

Hazel, K. L., & Mohatt, G. V. (2001). Cultural and spiritual coping in sobriety: Informing substance abuse prevention for Alaska Native communities. *Journal of Community*

Psychology, 29(5), 541-562. Dostupné z www:
<<http://doi.wiley.com/10.1002/jcop.1035>>

McLaughlin, J., & Castrodale, L. (2010). Suicide Epidemiology Update — Alaska , 2004 – 2008. *State of Alaska Epidemiology Bulletin*, 28, 1. Dostupné z www:
<http://www.epi.alaska.gov/bulletins/docs/b2010_28.pdf>

Quintero, G. (2002). Nostalgia and Degeneration: The Moral Economy of Drinking in Navajo Society. *Medical Anthropology Quarterly*, 16(1), 3-21. doi:10.1525/maq.2002.16.1.3
Dostupné z www: < <http://doi.wiley.com/10.1525/maq.2002.16.1.3>>

Reimer, C. S. (2002). What is the relationship of suicide, alcohol abuse, and spirituality among the Inupiat? Retrieved July 10, 2012, Dostupné z www:
<<http://www.swancircle.com/Suicide.html>>

Scheper-Hughes, N., & Lock, M. M. (1987). The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly*, 1(1), 6-41.
doi:10.1525/maq.1987.1.1.02a00020. Dostupné z www:
<<http://doi.wiley.com/10.1525/maq.1987.1.1.02a00020>>

Seale, J. P., Shellenberger, S., & Spence, J. (2006). Alcohol problems in Alaska Natives: lessons from the Inuit. *American Indian and Alaska native mental health research (Online)*, 13(1), 1-31. Dostupné z www:
<<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17602395>>

Storck, M., Csordas, T. J., & Strauss, M. (2000). Depressive Illness and Navajo Healing. *Medical anthropology quarterly*, 14(4), 571-597. Dostupné z www:
<<http://www.jstor.org/stable/649721?&Search=yes&searchText=Healing&searchText=Navajo&searchText=Illness&searchText=Depressive&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3DDepressive%2Billness%2Band%2BNavajo%2BHealing%26gw%3Djtx%26acc%3Don%26prq%3D%2528depressive%2Billness%2BAND%2Bnavajo%2BHealing%2529%26Search%3DSearch%26hp%3D25%26wc%3Don&prevSearch=&item=1&t1=24&returnArticleService=showFullText>>

9. Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozdílnost míry úmrtnosti původních obyvatel Ameriky vůči celkové populaci⁴³
(tabulka)

MORTALITY DISPARITY RATES
American Indians and Alaska Natives (AI/AN) in the IHS Service Area
2004-2006 and U.S. All Races 2005
(Age-adjusted mortality rates per 100,000 population)

	AI/AN Rate 2004-2006	U.S. All Races Rate – 2005	Ratio: AI/AN to U.S. All Races
ALL CAUSES	980.0	798.8	1.2
Alcohol induced	43.0	7.0	6.1
Breast Cancer	21.0	24.1	0.9
Cerebrovascular	46.6	46.6	1.0
Cervical Cancer	3.3	2.4	1.4
Diabetes	68.1	24.6	2.8
Heart Disease	206.2	211.1	1.0
HIV Infection	3.0	4.2	0.7
Homicide (assault)	11.7	6.1	1.9
Infant Deaths ¹	8.0	6.9	1.2
Malignant Neoplasm	176.2	183.8	1.0
Maternal Deaths	16.9	15.1	1.1
Pneumonia/Influenza	27.1	20.3	1.3
Suicide	19.8	10.9	1.8
Tuberculosis	1.2	0.2	6.0
Unintentional Injuries	93.8	39.1	2.4

Zdroj: <http://www.ihs.gov/PublicAffairs/IHSBrochure/Disparities.asp>

52

American Indian Holocaust and Survival

TABLE 3-1: North American Buffalo Population History, Aboriginal Times to 1983

Date	Population
Aboriginal times	60,000,000
1800	40,000,000
1850	20,000,000
1865	15,000,000
1870	14,000,000
1875	1,000,000
1880	395,000
1885	20,000
1889	1,091
1895	Less than 1,000
1902	1,940
1983	50,000

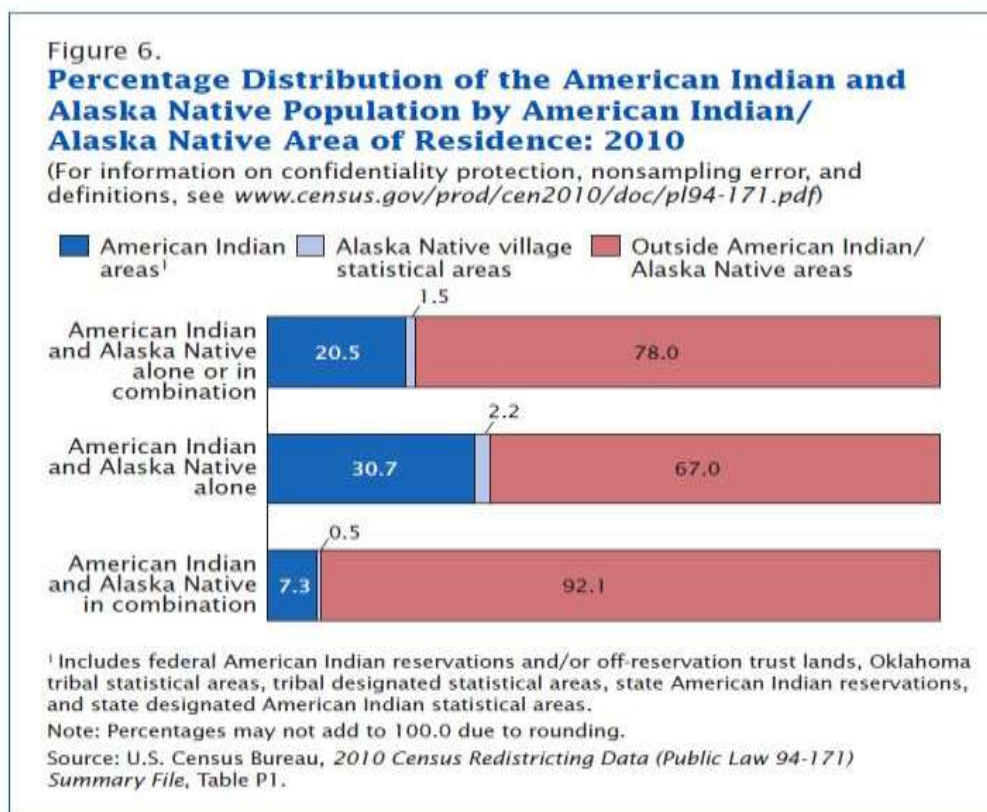
SOURCES: U.S. Department of the Interior (1902: 3), Seton (1909: 300, 1929: 655–57, 670), Walker (1983: 1255).

Příloha č. 2: Destrukce stád bizonů (tabulka)

⁴³ IHS je agentura pod Department of Health and Human Service, která dodává komplexní zdravotní servis přibližně 2 milionům z odhadovaných 3,4 milionu původních obyvatel Ameriky.

(Thornton, 1987:52)

Příloha č. 3: Procentuální rozložení původních obyvatel Ameriky podle místa bydliště (graf)

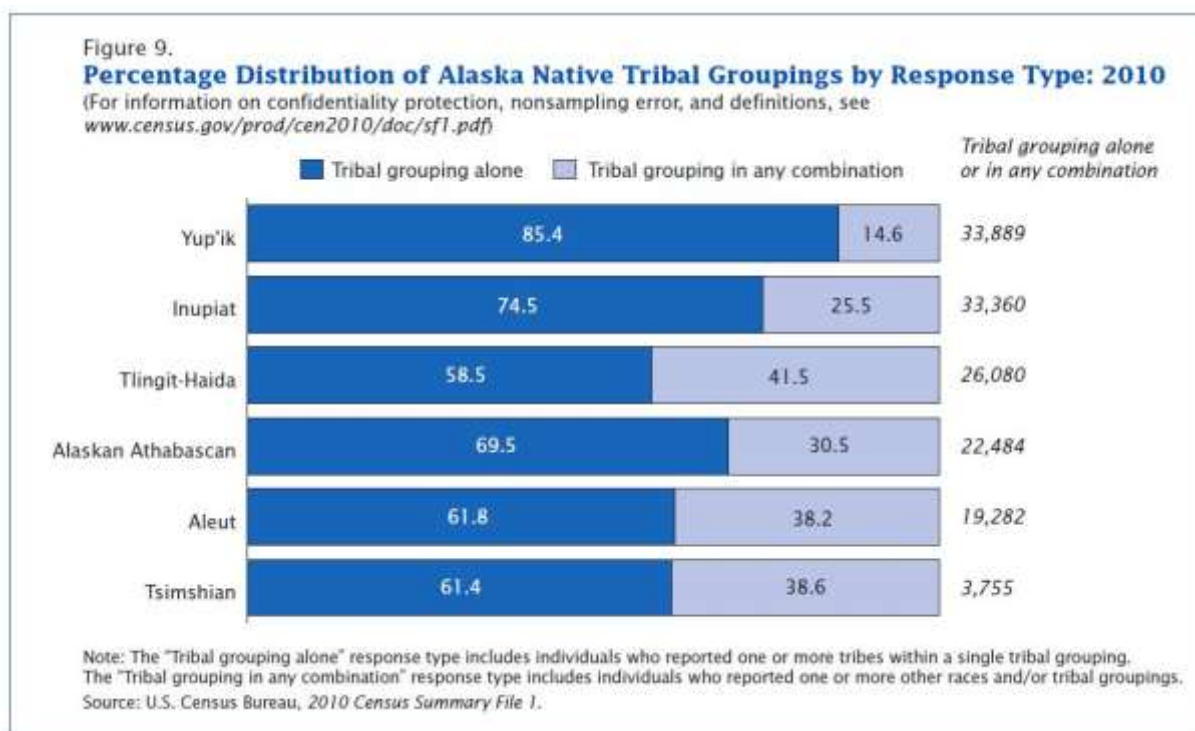

Příloha č. 4: Rezervace s největším počtem původních obyvatel Ameriky (obrázek)

Figure 7.
Top 20 Reservations and Alaska Native Village Statistical Areas With the Largest American Indian and Alaska Native (AIAN) Alone Population: 2010
(For information on confidentiality protection, nonsampling error, and definitions, see www.census.gov/prod/cen2010/doc/pl94-171.pdf)

Příloha č. 5: Rozložení Aljašských kmenů v roce 2010 (graf)

Příloha č. 6: Způsob vidění světa Aljašských Inuitů (obrázek)

Journal of Community Psychology, September 2001

Figure 1. Alaska Native worldview.

(Hazel & Mohatt, 2001: 548)

Příloha č. 7: Teoretický model cesty ke střízlivosti podle Aljašských Inuitů (obrázek)

Figure 2. Theoretical model for the path of sobriety among Alaska Natives.

Příloha č. 8: Události charakteristické pro sebevraždy na Aljašce (graf)

Figure 1. Event Characteristics of Suicides (N=740) — Alaska, 2004–2008

